

actionis *in se tantum et objective* inspectæ. Posterius autem illud est quo quis dubitat utrum actio quædam *sibi* liceat, spectatis omnibus circumstantiis in quibus versatur. Jam fieri potest ut quis dubitet de intrinsecâ bonitate alicujus actionis, et tamen excutiat dubium practicum, ope principii cujusdam vulgò *reflexi*, sicque certus fiat eam actionem, omnibus pensatis, sibi licere.

78. Porrò, *dubium speculativum practice excuti potest ope hujus principii*: *Lex incerta non obligat*. Obligatio enim, cum sit onus et restrictio libertatis, probari debet et certò constare. Itaque obligatio dubia eadem est ac obligatio nulla. Quinimo obligatio *non dividitur*; est quidem major, vel minor, prout præceptum est majus, vel minus, sed est *tota*, vel *nulla*, prout constat, vel non constat. — At ubi verè probabile est aliquam legem non existere, hujus existentia ignoratur a nobis, et proinde nullam nobis obligationem imponit. Ut enim dicit D. Thomas: « Nullus ligatur per præceptum aliquod, nisi mediante *scientiâ* (cognitione) illius præcepti. » (*Qq. dispp. de Ver.*, q. 17, a. 3, c).

Et verò, in tantum culparetur qui sic agit, in quantum sese peccandi periculo exponeret. Sed negandum est suppositum; nam actio ejus est forsân mala *materialiter*, non autem *formaliter*, sive spectata ex parte agentis qui sese prudenter gerit.

Sententia quam tuemur, dici solet *probabilismus*, quia docet licere sequi partem verè probabilem; eamque tenent plures ac nobiliores theologi, negantibus aliis, qui putant non licere sequi nisi partem probabiliorem, ideoque *probabilioristæ* vocantur.

Quòd si tamen agentis actio versaretur circa finem ab eo *necessariò* obtinendum, adhibere deberet media quæ ad eum *tutiùs* perducunt: ita omnes, et patet ratio.

79. *Principium 2um*: *Ut actio agenti culpæ non vertatur, satis est habeat conscientiam firmam et prudentem de illius licitate*.

Illud enim sufficit, quo posito, voluntas dici nequit malo assentire, si quod fortè sit in suo actu. Atqui stante cons-

scientiâ firmâ et prudente de licitate sui actûs, voluntas dici nequit assentire malo, si quod fortè sit in suo actu; tunc enim malum erit duntaxat *materiale*, nec ei imputari poterit, quia sequitur iudicium prudens, et ideo rectum.

Præterea, quanquam homo debet media *communia* adhibere ad inveniendam veritatem de actibus suis, non semper tamen per eum stat quominus eam inveniatur. Itaque nihil ab eo exigere potest præter *prudentiam*.

80. Unde colligere est eum non peccare qui sequitur conscientiam *invincibiliter* erroneam, videlicet cujus error vinci non potest *communi* diligentiâ et curâ.

CAPUT IV

DE CONSECTARIIS ACTUS HUMANI ET MORALIS

81. Moralem actum quatuor consequuntur, nempe imputatio, gaudium et remorsus conscientiæ, meritum et demeritum, virtus et vitium. De his breviter dicendum est, præterito gaudio vel remorsu conscientiæ, de quo in Anthropologiâ quædam notavimus (n. 286).

ARTICULUS I

De actûs moralis imputatione.

Breviter dicendum est de notione, existentia et extensione imputationis.

82. I. Imputatio definiri potest *ratio vi cujus alicui adscribitur actio sua cum omnibus consecrariis quæ naturaliter trahit*. Duo itaque supponit, nimirum aliquem esse actionis suæ auctorem, et ab illo exigere posse rationem ejus necnon

consecratorum quæ cum eâ connectuntur et quæ aliquo modo prævidit futura.

83. II. Assertio : *Actiones morales sunt imputabiles.*

1° Si homo est agens liberum, auctor est actionum suarum et effectuum qui ab ipsis defluunt. Sed homo est agens liberum, et ejus actiones sunt in ejus dominio atque ab ipso efficiuntur. — 2° *Confirmatur* testimonio conscientiæ. Si enim liberè aliquid mali egimus, remordet nos conscientia, si autem egimus vel pellente necessitate, vel deficiente advertentiâ, ipsa nos excusat. — 3° Accedit hominum *communis* opinio; nam ubique homines ob actiones a se liberè elicidas probari, aut improbari solent. Id autem sensu omni careret, nisi actiones morales essent imputabiles.

84. III. Jam alicui imputari potest tum actio sua, tum actionis *omissio*, quoties ex istâ omissione aliquid mali sequitur quod *poterat* et *debebat* prohibere. E. g. si cui navis gubernanda credatur, is autem curam illius dimittat, imputabitur ei navis submersio.

Item nobis imputari queunt actiones non solùm nostræ, verùm etiam *alienæ*, si a nobis aliquo modo *pendeant*, aut ad eas *cooperemur*; v. g. patri vel magistro partim imputantur peccata erroresve filii aut discipuli, si filius a patre malè aut negligenter fuerit educatus, discipulus autem a magistro pravis opinionibus imbutus. — Nobis æquè imputarentur actiones alicujus quem consilio, auxilio, aliâve ratione ad agendum *induceremus*.

ARTICULUS II

De merito et demerito.

Meriti et demeriti quærere licet : 1° naturam; 2° existentiam, et 3° fundamentum.

§ I. — De merito et demeriti naturâ.

85. I. Meritum definiri potest *jus ad mercedem*, demeritum autem *obnoxietas pœnæ*; nam ut ait D. Thomas « meritum

« et demeritum dicuntur in ordine ad retributionem quæ fit « secundum *justitiam*. » (1^a 2°, q. 21, a. 2, et q. 114, a. 1). Porro merenti *debetur* merces pro laboris operisve retributione, quasi pretium ejus; demerenti autem debetur pœna, ob injuriam vel damnum alteri illatum.

86. II. *Conditiones* ad merendum requisitæ repeti queunt ex parte actûs ejus qui meretur, et ex parte illius de quo meretur. — Sub *priori* aspectu, actus esse debet liber et honestus. Si enim liber non esset, agenti non imputaretur; si autem esset inhonestus, dignus mercede haberi non posset.

Sub *posteriori* aspectu, actus debet cedere in bonum aut emolumentum alterius, nec ei *speciali* et *oneroso* contractu deberi. Qui enim beneficium aliquod ab altero recepit, tenetur ad recompensationem proportionatam persolvendam, ut restituatur æqualitas inter utrumque. Si autem actio alicujus alteri *speciali* contractu deberetur, eo ipso destitueretur meriti ratione, mercede jam receptâ; posset nihilominus *accidentalem* mercedem mereri, si exereretur peculiari diligentia aut curâ.

87. Attamen non requiritur ut actio sit *omnino* gratuita et indebita ex parte illius qui meretur, quia homo potest mereri in *officio* suo adimplendo. Res constat ex omnium *sensu*; nec quisquam dixerit nihil mereri militem pro patriâ defendendâ occumbentem, vel martyres pro servandâ fide. Et *ratio* est quia tunc facit homo, ut aiunt, *ex necessitate virtutem*; quippe bona ejus actio, licèt præcepta, exigit ab eo aliquid *proprium*, scilicet rectum usum libertatis, et conatum animi passionibus obluantibus.

88. III. Quod attinet ad *mensuram* meriti *naturalis*, de quo sermonem habemus, multis ex causis oritur : *objectivè* quidem, ex magnitudine, difficultate et liberalitate exhibiti operis; *subjectivè* autem, ex agentis dignitate ac studio.

§ II. — De merito existentia.

Quærendum est utrùm homo mereri ac demereri possit apud alios homines, et apud ipsum Deum.

89. Assertio 1^a : *Meretur et demeretur homo apud homines cum privatos, tum in societate constitutos.*

PROB. 1° *populorum consensione*; nam quotidie dicitur aliquem meritum vel demeritum esse de suis vel patriâ; alicui, tanquam promerenti, justam mercedem fuisse impensam, et alterum pœnas, ut æquum erat, dedisse.

2° *ratione*; ut enim D. Thomas clarè disputat, omnis actus bonus meriti rationem implet apud homines *privatos et apud ipsam societatem*: « Unusquisque in aliquâ societate « vivens, est aliquo modo *pars et membrum* totius civitatis. « Quicumque ergo agit aliquid in bonum vel malum ali- « cujus in societate existentis, hoc redundat in *totam socie-* « *tatem*; sicut qui lædit manum, per consequens lædit ho- « minem.

« Quum ergo aliquis agit in bonum vel malum alterius « *singularis* personæ, cadit ibi dupliciter ratio meriti vel « demeriti; uno modo, secundum quòd debetur ei retributio « a singulari personâ, quam juvat vel offendit; alio modo, « secundum quòd debetur ei retributio a toto collegio.

« Quando verò aliquis ordinat actum suum *directè* in bo- « num vel malum *totius* collegii, debetur ei retributio primò « quidem et principaliter a toto collegio, secundò verò ab « omnibus collegii partibus. » (1^a 2^m, q. 21, a. 3, c).

90. Assertio 2^a : *Meretur et demeretur homo apud Deum.*

Probatur quia 1° qui benè vel malè agit, licèt non augeat nec minuat *intrinsicam* Dei gloriam, tamen augeat vel minuit gloriam ejus *extrinsecam*. Porrò, ut notat D. Thomas: « Deus ex bonis nostris non quærit *utilitatem*, sed *gloriam*, « i. e. *manifestationem* suæ bonitatis, quod etiam ex suis « operibus quærit. Ex hoc autem quòd Eum colimus, nihil « Ei accrescit, sed nobis; et ideo meremur aliquid a Deo, « non quasi ex nostris operibus aliquid accrescat, sed in « quantum propter ejus gloriam operamur. » (1^a 2^m, q. 114, a. 1, ad 2). — Insuper, homo *affectivè*, quantum in se est, aliquid *exhibet* Deo vel *subtrahit*, cum servat vel violat ordinem ab ipso institutum (1^a 2^m, q. 47, a. 1, ad 1).

2° Deus est *rector* mundi et specialiter rationabilium crea-

turarum. Porrò, in omni communitate, ad rectorem spectat boni communis cura; is enim sibi fieri reputat quod fit communitati; unde ejus est *retribuere* pro his quæ in communitate benè aut malè fiunt.

91. Obj. Si apud Deum homo mereretur, Eum sibi *debitorem* constitueret, quod repugnat.

R. neg. ant. Etenim nostri actus totam meriti rationem sumunt ex *præsuppositione* divinæ ordinationis, quæ nobis operandi et merendi potentiam liberè largita est; Deus igitur, ut monet D. Thomas, non efficitur simpliciter debitor « *nobis*, sed *sibi ipsi*, in quantum debitum est ut sua ordi- « natio impleatur. » (1^a 2^m, p. 114, a. 1, ad 3).

§ III. — De fundamento meriti.

92. Assertio : *Ratio meriti nititur in quadam æqualitatis seu justitiæ lege servandâ.*

Probatur ex ipsâ meriti definitione. Ex dictis enim (n. 85), aliquis meretur cum agit in alterius profectum sive bonum, demeretur autem cum agit in alterius nocumentum seu malum. Porrò ipsa vetat justitia ne quis in alterius profectum agat quin inde recipiat mercedem, aut ab aliquo malum et nocumentum patiatur impunè.

Id autem obtinet, sive agatur de merito inter homines, sive de merito apud Deum. — *Si prius*, evidens est alteri ab altero profectum vel nocumentum afferri posse, unde recompensatio exigatur vel pro retributione operis, quasi quoddam pretium ejus; vel tanquam illati damni reparatio, ut resarciatur detrimentum; illudque *absolutâ* æqualitate fundatur. — *Si posterius*, non est quidem inter Deum et hominem justitia, et proinde meritum, « secundum *absolutam* æqualita- « tem, sed secundum *proportionem* quamdam, in quantum « scilicet uterque operatur secundum modum suum. » (1^a 2^m, q. 114, a. 1, c). Insuper, ex dictis (n. 90), homo, prout benè aut malè agit, *procurat* vel *subtrahit* Deo gloriam suam extrinsecam.

93. Corollarium. Hinc sequitur rejiciendum esse syste-

ma tum *divinæ sanctionis*, tum *electionis implicite*. Fautores prioris systematis rationem meriti repetunt ex *solâ* necessitate sanctionis divinæ, quæ si deficeret, languesceret virtus, mercedis orbata impulsu, et insolesceret vitium, nullâ pœnâ refrænatum. — Fautores autem posterioris opinionis contendunt felicitatem seu mercedem, infelicitatem seu pœnam necessariò includi in actione bonâ vel malâ, ita ut qui benè vel malè agat, censeatur eligere mercedem vel pœnam.

At 1ª opinio *minuit* vim meriti, quod reponit totum non in justitiâ, ut par est, sed in solâ sapientiâ Dei. Opinio verò 2ª non explicat factum explicandum; non enim explicat cur in actu bono vel malo reperiatur merces aut pœna, utrùm scilicet ob meram necessitatem sanctionis, an ob justitiam seu æqualitatem servandam.

ARTICULUS III

De virtute et vitio (1).

Quatuor de virtute inquiremus : 1° ejus naturam; 2° subiectum; 3° originem et causam; 4° divisionem.

§ I. — De virtutis naturâ.

94. 1° Virtus, quoad *nomen* inspecta, idem sibi vult ac *vis*, et significat *potentiam*, quatenus habet ut proprio impetu in actum suum erumpere possit. Hoc sensu accepta, rebus etiam intellectu destitutis competit.

2° Quoad *rem* definitur ab Aristotele *habitus qui bonum facit habentem, et opus ejus reddit bonum*.

Dicitur 1° *habitus*, quia non præ se fert aliquid transitorium, ut actus, sed qualitatem *difficilè* mobilem. Unde ad constituendam virtutem non sufficit unus actus bonus, sed requiritur modus *constans* benè agendi. Ut enim poeticè ait

(1) Cf. S. Th., 1^a 2^æ, q. 55-62.

Aristoteles, « una hirundo ver non facit, nec unus dies, ita « nec unus actus bonus virtutem. » (I *Ethic.*).

Dicitur 2° *qui bonum facit habentem et opus ejus reddit bonum*. « Virtus humana, ait D. Thomas, non importat ordinem ad *esse*, sed magis ad *agere* : et ideo de ratione virtutis humanæ est quòd sit *habitus operativus*, » (1^a 2^æ, q. 55, a. 2, c). Virtus ergo *immediatè* potentiam, *mediatè* verò substantiam agentis perficit.

95. *Virtus consistit in medio inter vitia*; non quòd sit particeps ex vitiis oppositis, sed quòd æquè ab iis discedat, in medio sistens, ut monet eleganter Horatius :

« Virtus est medium vitiorum, et utrinque reductum. »
(Epist. XVIII, ad *Lottium*, v. 9.)

Probat quia virtus movet hominem ad bonum determinatum ratione, quæ est norma boni humani. Ergo normæ suæ adamussim respondere debet, sicut in *artificiatis*, bonum est opus quod regulam artis sequitur, malum quod ab eâ discordat. Sed duplici modo aliquid a normâ suâ discordare potest, ab eâ scilicet *deficiendo*, vel ultra eam *excedendo*. E. g. fortitudo media est inter ignaviam et audaciam, liberalitas inter avaritiam et prodigalitem, et ita de aliis virtutibus *moralibus*.

Idem quoque dicendum est de virtute *intellectuali*, « quæ « consistit in quodam medio per conformitatem ad ipsam « rem, secundum quòd dicit esse quod est, vel non esse quod « non est, » ut adsit « *adæquatio intellectus et rei*. » Contra quam dupliciter peccari potest, per excessum et per defectum. « Excessus est secundum affirmationem falsam, per « quam dicitur esse quod non est. Defectus autem accipitur « secundum negationem falsam, per quam dicitur non esse « quod est. » (1^a 2^æ, q. 64, a. 3, c).

Equidem virtutes vulgò *theologicæ* non consistunt in medio, si ex parte *objecti* sui considerentur. Nam Deum pro objecto habent, qui tantus est ut operationem humanam omnino excedat. At si spectentur ex parte *circumstantiarum* ac

modi quo ab homine coli debent, versantur etiam in medio. Quippe in illis ratio haberi debet *loci, temporis, personæ*, aliarumque id genus circumstantiarum, ut agatur ubi oportet, quando oportet, et sicut oportet. (Cf. S. Th., 1^a 2e, q. 64, a. 1, ad 2). — Meritò igitur S. Bernardus : « Tene me-
« *dium*, si non vis perdere *modum; medium, sedes modi, et*
« *modus virtus.* » (*De consider.*, l. 2, c. 10).

96. Attamen, ut sapienter monet Aristoteles, medium in quo virtus habitat, minimè prohibet quin ipsa *excelsum* aliquid et *summum* præ se ferat.

§ II. — De subjecto virtutis (1).

97. Subjectum virtutis in remotum ac proximum dividitur. Subjectum *remotum* est ipse homo, *proximum* potentiæ hominis. Enimvero, ex dictis, virtus est habitus *operativus*; sed potentiæ sunt immediatum operationis principium, remotum verò ipsa entis essentia, propterea quòd agens, mediantibus suis potentiis, operatur.

98. Porrò, inter hominis potentias duæ sunt *proprie* subjectum virtutis, intellectus nempe et voluntas. Nam virtus idem est ac bonum honestum. At bonum honestum est quid spirituale et rationale, et duæ tantùm in homine inveniuntur potentiæ rationales, scilicet intellectus et voluntas.

1° Et quidem *intellectus* non immeritò ut subjectum virtutis habetur. Quanquam enim primariò ad verum ordinatur, tamen confert etiam ad bonum, imò ingentem in illud influxum habet. Secernit enim bonum a malo, et bonum voluntati *objicit* ut faciendum, malum autem ut vitandum. — Insuper voluntas tum virtutem colere dicitur, cum *sequitur* normas moralitatis ab intellectu propositas. Itaque virtus ipsa moralis « nihil aliud est quàm *participatio quædam rationis rectæ in parte appetitivâ.* » (*Qq. dispp. de Virt.*, q. 1, a. 2, c); ac proinde pendet a rectitudine rationis, ut a principio *movente et ordinante.*

(1) Cf. *La Tête et le Cœur*, 3e part. c. 2, § 3 et 4.

Præterea, non solum in *omnes* voluntatis virtutes agit ratio, sed suas etiam *proprias* virtutes habet easque maximi momenti, ut in ordine speculativo, *fidem*, et in ordine pratico, *prudentiam*; tametsi fides et prudentia ex voluntate quadamtenus pendeant.

2° At *voluntas* habet præcipuas partes in virtute *moralis*; quippe virtus moralis consistit in rectâ electione, recta autem electio a voluntate exeritur. Unde viri boni *simpliciter* vocantur a nobis non quorum bonus est intellectus, sed quorum bona est voluntas.

Confirmatur, quia videre est homines intellectu et scientiâ insignes, qui tamen a virtute exulant.

99. *Potentia autem sensitivæ per se non sunt virtutis subjectum*, utpote quæ ad bonum spirituale non eriguntur. Nihilominus, quia in homine, pars sensitiva rationi conjungitur immediatè, eique obedire nata est, potentiæ sensitivæ *per accidens* evadunt subjectum virtutis, et possunt adjuvare operationem humanam. — *Confirmatur* experienciâ, quæ probat maximam vim inesse passionibus in utramque partem.

§ III. — De virtutis causâ et origine.

100. **Assertio** : *Virtutis initium est a naturâ, perfectio ab actibus repetitis.*

PROB. 1^a PARS, quia nobis a naturâ insunt quædam *dispositiones* ad virtutem, veluti virtutum *semina*. Etenim homo naturaliter cognoscit principia prima in ordine speculativo, tum in ordine pratico, quæ D. Thomas scitè vocat *seminaria* quædam intellectualium virtutum et moralium. — Item in parte *sensitivâ* quandoque sunt a naturâ certæ dispositiones ad virtutem; nam ex corporis complexione, in quibusdam vires inferiores magis rationi subjiciuntur; unde quidam a nativitate majorem aptitudinem habent ad *temperantiam* aut *fortitudinem*.

PROB. 2^a PARS. 1° Ut ad verum, sic ad bonum obtinendum, homo ex potentiâ at actum transit; at quidquid transit ex

potentiâ ad actum, prius ad imperfectum quàm ad perfectum actum pervenit. — 2° In infantiâ, ratio paucis instructa est veritatibus, voluntas imbellis, calentes passiones; ideoque animi virtutem, ut corporis augmentum, accedentibus annis ac laboris fatigatione, adquiramus necesse est.

Quamobrem, ne dicamus de habitibus bonis *supernaturali* ratione *infusis*, virtus repetitis actibus et acquiritur et augetur. Nam ex repetitis actibus voluntas in bono *confirmatur* sensimque generatur *consuetudo*; hæc autem efficit ut actus sit *uniformis*, *expeditus* ac *delectabilis*.

401. Corollarium. Virtus haberi potest ut boni actûs *effectus* simul ac *principium*. Est effectus ejus quoad *acquisitionem*, siquidem acquiritur ex actibus repetitis; est autem ejus principium, quoad *perfectionem*, quia semel acquisita causa est cur agamus bonum promptiùs, firmiùs et delectabiliùs.

§ IV. — De virtutum divisione.

402. Suprà innuimus *communiorem* virtutum divisionem esse in *intellectuales* et *morales*. 1° Virtutes porrò intellectuales pertinent aliæ ad intellectum *speculativum*, ut *sapientia*, quæ considerat altissimas rerum causas (cf. *Anthrop.*, n. 118); *intellectus*, qui percipit prima principia, et *scientia*, quæ ope ratiocinii, conclusiones ex principiis deducit; aliæ autem pertinent ad intellectum *practicum*, inter quas eminent *prudentia*, quæ a D. Thomâ vocatur « *recta ratio agibilium* » et est habitus ille qui *principia morum ad actus et casus particulares applicat*.

Cæterum prudentia partim intellectualis est virtus, quatenus habitat in consilio eligitque media fini proportionata; partim etiam moralis, quatenus supponit rectitudinem voluntatis, quæ in debitum finem ordinetur.

2° At virtutes morales, si modò inter eas prudentia computetur, dividuntur in quatuor præcipuas quæ, ob suam principalitatem, vulgò appellantur *cardinales*: nimirum pru-

dentia, justitia, fortitudo et temperantia, quibus reliquæ *connectuntur* (1).

3° Vulgaris hujus divisionis duplex est ratio, altera ex parte virtutis subjecti, altera ex parte objecti. — Sub *priori* respectu, virtutis subjectum vel est ratio, ad quam ordinatur *prudentia*; vel voluntas, ad quam *justitia*; vel, per accedens saltem, appetitus sensitivus concupiscibilis, quem *temperantia*, et irascibilis, quem *fortitudo* moderatur.

Sub *posteriori* respectu, bonum ad quod tendit virtus humana, considerari potest vel in suo *fonte*, nempe in ratione; unde occurrit prudentia; vel in *materiâ* cui ratio *applicatur*, et sic habemus justitiam quæ ordinat operationes nostras ad alios homines, temperantiam et fortitudinem quibus passiones reguntur. Passiones enim dupliciter rationi oblectari queunt, ait D. Thomas, « uno modo, secundum quòd passio « nos impellit ad aliquid contrarium rationi; et sic necesse « est quòd *reprimatur*, et ab hoc denominatur *temperantia*; « alio modo, secundum quòd nos retrahit ab eo quod ratio « dictat, sicut timor periculorum vel laborum; et sic necesse « est quòd homo *firmetur* in eo quod est rationis, ne recedat; « et ob hoc denominatur *fortitudo*. » (1^a 2^æ, q. 61, a. 2, c.)

403. Quòd si quatuor prædictæ virtutes *inter se conferantur* ratione *nobilitatis* sui objecti, prior adest prudentia, dein, ordine suo, justitia, fortitudo ac temperantia. — Id prudentiæ proprium est quòd alias *omnes moderetur*, sitque, clarè dicit D. Thomas, *auriga* virtutum. Unde S. Bonaventura: « Sicut oculus videt sibi, et aliis membris, sic prudentia inspicit sibi, et virtutibus cæteris. » (In 3 *Sent.*, dist. 33, a 1, q. 2, *ad arg.*.)

Sed advertere præstat omnes virtutes morales esse *con-*

(1) Quam connexionem clarè declarat D. Thomas: ad prudentiam enim referri merito possunt solertia, providentiâ, docilitas, circumspectio et cautio (2^a 2^æ, q. 48, a. 1); ad justitiam, religio, pietas, veritas, gratia seu gratus animus, vindictio, amicitia, liberalitas (ib. q. 80, a. 1); ad fortitudinem, fiducia et magnificentia, patientia et perseverantia (ib. q. 128, a. 1); ad temperantiam demum continentia, humilitas et modestia, mansuetudo et clementia (ib. q. 143, a. 1).

nexas, nec unam haberi posse, si aliæ desiderentur, licet aliquis unam perfectiùs possidere valeat.

De vitiis easdem quæstiones instituere liceret ac de virtutibus; a quibus tamen, brevitatis causâ abstinemus, cum cæteroquin iisdem principiis solvi possint.

ETHICÆ SECUNDA PARS

SIVE

ETHICA SPECIALIS

104. *Ejus objectum et divisio.* Ethicæ est *varias* et *singulares* operationes humanas ad bonum dirigere. Quocirca postquam generalia morum principia exposuimus, ea præstat *applicare* ad varios *status* in quibus homo versari potest, ac notare diversa illius officia et jura.

Porrò considerare licet jura et officia hominis, prout est quædam persona *singularis*, et prout est pars *societatis* in quâ vivit. Hinc duplex sectio in Ethicâ speciali.

SECTIO PRIMA

De jure et officio hominis, quatenus individualis.

105. Homo, si inspiciatur quatenus *individuum morale*, referri potest vel ad Deum, vel ad seipsum, vel ad alios homines *privatos*, seclusâ omni sociali relatione. Sed antequam de variis hominis juribus et officiis dicamus, declarandæ sunt *generales* notiones de jure et officio in univer-

sum. Inde quadruplex caput; 1um de jure et officio in universum; 2um de officiis hominis erga Deum; 3um de officiis hominis erga seipsum; 4um de officiis hominis erga alios homines *privatos*.

CAPUT I

DE JURE ET OFFICIO IN UNIVERSUM

Jus et officium sumi possunt vel seorsum, vel in mutuis relationibus quibus inter se devinciuntur.

ARTICULUS I

De jure et officio seorsum inspectis.

§ I. — De jure.

De jure quatuor declarare oportet: 1° ejus notionem; 2° subjectum; 3° collisionem, et 4° varias divisiones.

I. *De juris notionem.*

106. 1° Juxta quosdam, *juris nomen* originem ducit ex *justitiâ*, ut designet id quod est *justum*; juxta alios, oritur a *jubendo*, et idem sibi vult ac *jussum*.

2° Quoad *rem*, jus meritò definitur a Suarezio « *facultas quædam moralis, quam unusquisque habet vel circa rem suam, vel ad rem sibi debitam.* » (*De Leg.*, l. I, c. 2, § 5).

Dicitur 1 facultas quædam, seu veri nominis potentia, quâ aliquid ad nutum habetur.

Dicitur 2 facultas moralis, non autem physica, quia non nititur in vi, sed in ipsâ *justitiâ*. — Unde potest esse vis